

Onderzoeksrapportage effecten studiekringen

Door drs. M. de Greef (extern promovendus Maastricht University & Vrije Universiteit Brussel)

Volgens Christian (1974) kan educatie er voor zorgen dat mensen een betere plek in de samenleving krijgen. Educatie kan een hefboom zijn om ervoor te zorgen dat persoonlijke ontwikkeling van mensen verbeterd wordt en dat zij een betere plek in de samenleving krijgen. Centrale vraag is of dat zo is? Nooit eerder is deze outcome van educatie in beeld gebracht. De Greef, Segers en Verté (2010) hebben afgelopen drie jaar een eerste longitudinaal (getiteld onderzoek "Leren voor Leven") en Europees onderzoek gerealiseerd naar de outcome van educatie (waaronder de outcome van studiekringen). Op basis van hun instrument, het SIT-instrument (Sociale Inclusie na Transfer) kon worden vastgesteld, dat na deelname aan een educatief traject, zoals de studiekring, deelnemers een betere plek in de samenleving kregen. Hierbij werd aangetoond dat de groei veroorzaakt werd door het educatief traject en in veel mindere mate door andere omgevings- of sociodemografische factoren.

Na de start van een groot aantal nieuwe studiekringen in het afgelopen jaar is onder een steekproef van de deelnemers geanalyseerd wat het effect van deelname aan de studiekring is. Deze rapportage geeft een overzicht van de bevindingen, waaruit blijkt dat het effect enorm groot is.

Inzet van studiekring om een betere plek in de samenleving te krijgen

Niet elke inwoner heeft voldoende kansen gekregen om zich een goede plek in de samenleving toe te eigenen. Er blijft een grote groep bestaan die zich om verschillende redenen (zoals het ontbreken van een baan, de hogere leeftijd, het hebben van een andere etnische achtergrond en het hebben van een psychische of fysieke handicap) buitengesloten voelt. Een grote groep zijn de ouderen, die door fysieke of psychische belemmeringen in hun dagelijks functioneren belemmerd wordt. Vanuit het landelijke project "De Levenskunst van de Studiekring" zijn extra investeringen gedaan om deze groep mensen middels deelname aan een studiekring beter te laten functioneren in de samenleving. Centrale vraag is of deze trajecten voor hen renderend waren en of bijvoorbeeld het sociaal isolement is afgenomen.

Onderzoeksinstrument outcome educatie

In opdracht van de voormalige Projectdirectie Leren & Werken (samenwerking tussen het Ministerie van OC&W en het Ministerie van Sociale Zaken) en de Provincie Gelderland is het onderzoek "Leren voor Leven" uitgevoerd naar de effecten van onderwijstrajecten voor volwassenen.

Dit traject bestond uit verschillende onderzoeksfasen. In de allereerste fase is door een fenomenografisch onderzoek (kwalitatief onderzoek om het fenomeen "vergroten van sociale inclusie door educatie" te bestuderen) met gebruik van interviews in kaart gebracht wat de gedetailleerde en beleefde outcome voor de deelnemers was. Op grond van de inhoudelijke uitkomsten van fase 1 is in fase 2 een vragenlijst ontwikkeld en gevalideerd. Vervolgens is in fase 3 met gebruik van de gevalideerde vragenlijst uit fase 2 een voor- en nameting onder deelnemers aan opleidingstrajecten gedaan. Deze onderwijstrajecten

(waaronder de studiekringen) zijn destijds onderzocht om te kijken of de sociale redzaamheid van deelnemers vergroot is.

Het gehanteerde onderzoeksinstrument is het SIT-instrument genoemd. SIT staat voor Sociale Inclusie na Transfer. De deelnemers krijgen een betere plek in de samenleving (sociale inclusie), nadat zij het geleerde hebben toegepast in hun dagelijkse praktijk (transfer). Dit gevalideerde onderzoeksinstrument is ook gebruikt voor het effectonderzoek onder de nieuwe deelnemers van de studiekringen.

Onderzoeksdoelgroep

De onderzoeksdoelgroep bestond uit deelnemers van de 11 nieuw opgestarte studiekringen. Het streven was om circa 25% van de nieuwe deelnemers te betrekken bij dit onderzoek. Daarom is een onderzoek uitgezet onder 54,55% van de nieuwe deelnemers. De "respons-rate" was 43,3%. Uiteindelijk heeft dus 23,64% van de totale groep nieuwe deelnemers deelgenomen aan het onderzoek. Van deze deelnemers worden de kenmerken in tabel 1 getoond.

Tabel 1: Kenmerken onderzoeksgroep effectmeting studiekringen

<i>Karakteristiek (in %) ↓</i>	
<i>Geslacht</i>	
Man	69.2
Vrouw	30.8
<i>Nationaliteit</i>	
In Nederland geboren	100
Niet in Nederland geboren	0.0
<i>Leeftijd</i>	
65 en jonger	38.5
66 – 70	7.7
71 - 75	30.8
76 en ouder	23.1
<i>Aantal opleidingsjaren</i>	
6 – 10	30.8
11 – 15	15.4
16 – 20	23.1
Meer dan 21	30.8
<i>Hoogste opleiding</i>	
Voortgezet onderwijs	23.1
Vergelijkbaar met MBO	0.0
Vergelijkbaar met HBO	30.8
Vergelijkbaar met Universiteit	30.8
Overige	15.4
<i>Gediplomeerd voor beroepsonderwijs</i>	
Ja	92.3
Nee	7.7

Noot: "Missing values" zijn buiten beschouwing gelaten bij berekening percentages.

Analysetechnieken

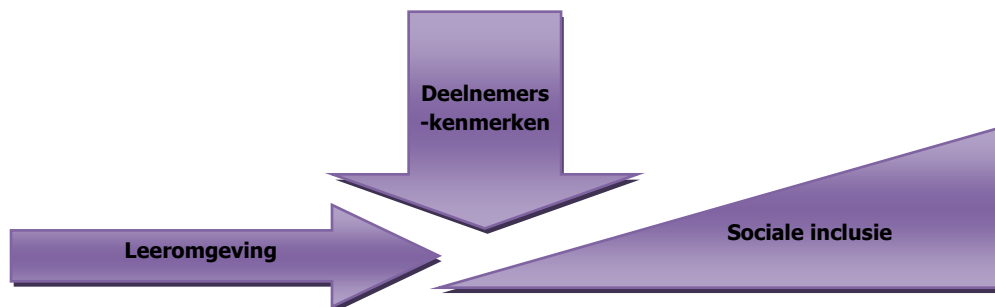
Tijdens dit onderzoek en het onderzoek "Leren voor Leven" zijn verschillende analysetechnieken gebruikt om de inhoud van de subschalen van de vragenlijst vast te stellen en te valideren. Daarnaast is geanalyseerd of er uiteindelijk vooruitgang van sociale inclusie na het volgen van educatie was vast te stellen en wat daarvoor de belangrijkste beïnvloedende kenmerken waren. De gebruikte analysetechnieken per fase zijn:

1. *Onderzoek "Leren voor Leven": Validatie vragenlijst en vaststellen beïnvloedende kenmerken outcome*
 - Principale factoranalyse in SPSS 15.0 om betrouwbaarheid (in Cronbach's Alpha) vast te stellen.
 - Confirmatorische factoranalyse in EQS om inhoud van subschalen vast te stellen.
 - Non-parametrische test middels "Crosstabs", een Mann-Whitney Test, Kruskal-Wallis Test of een "Spearman's Correlation Test" in SPSS 15.0 om bepalende factoren voor vooruitgang van sociale inclusie vast te kunnen stellen.
2. *Onderzoek Studiekringen: Kwantitatief onderzoek outcome na deelname studiekeringen*
 - Verschil tussen voor- en nameting per subschaal van sociale inclusie berekenen door het maken van een "change-variable" in SPSS 15.0.

De outcome van educatie in termen van sociale inclusie

Een groot aantal mensen neemt deel aan een educatief traject om een betere plek in de samenleving te krijgen ofwel de sociale inclusie te vergroten. Kenmerken van deze deelnemers en de randvoorwaarden en inhoud van de leeromgeving kunnen dus de sociale inclusie vergroten (zie figuur 1).

Figuur 1: Onderzoekdesign onderzoek "Leren voor Leven"

Maar wat houden leerresultaten in termen van sociale inclusie in? In de onderwijssector is voorheen een onderscheid gemaakt in:

- Sociale redzaamheid: kunnen functioneren in de maatschappij
- Educatieve redzaamheid: kunnen functioneren binnen en doorstromen naar een opleiding
- Professionele redzaamheid: kunnen doorstromen naar en functioneren op de arbeidsmarkt

Sociale inclusie is in feite een proces, waarbij een individu probeert om te gaan met verschillende bronnen en voorzieningen in het dagelijks leven, daarbij deelneemt aan de samenleving en haar activiteiten, nieuwe relaties aangaat en zich een veilige en gelukkige plek in de omgeving weet toe te eigenen (The World Bank, 2007; Van Houten, 2008; Van Regenmortel 2009; Levitas et al, 2007; Scharf, Phillipson and Smith, 2005; Ogg, 2005).

Dit proces van sociale inclusie balanceert op 2 assen. Allereerst staat het individu in contact met zijn of haar omgeving centraal. Op het ene moment verandert het individu iets in zijn of haar leven, wat enkel op zichzelf betrekking heeft (zoals de eigen post beheren), maar in een groot aantal gevallen wordt ook de omgeving daarbij betrokken (zoals de deelname aan wijkactiviteiten).

Ten tweede kan iemand zijn of haar plek in het dagelijks leven op functioneel of emotioneel vlak verbeteren. De deelnemer leert bijvoorbeeld gebruik te maken van vergunningen (functioneel) of leert nieuwe mensen kennen (emotioneel). In beide gevallen kan de deelnemer zich beter redden. In figuur 2 doorsnijden de twee assen elkaar en ontstaat het kwadrant van sociale inclusie. Deze 4 categorieën van sociale inclusie kwamen ook naar voren uit de resultaten van de 32 interviews als onderdeel van het onderzoek "Leren voor Leven" van De Greef, Segers en Verté (2010). Uit hun geanalyseerde reacties werd duidelijk dat de 4 categorieën van sociale inclusie het volgende inhouden:

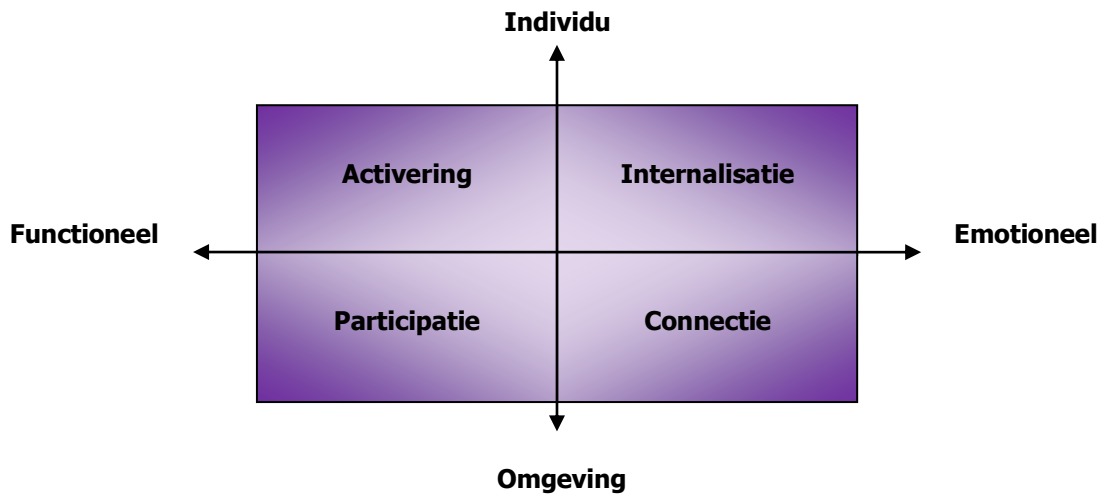
1. Activering: De deelnemer kan zichzelf in en rondom huis redden.
2. Internalisatie: De deelnemer durft zichzelf te zijn en voelt zich daar goed bij.
3. Participatie: De deelnemer neemt deel aan activiteiten in de dagelijkse samenleving.
4. Connectie: De deelnemer gaat nieuwe contacten aan en optimaliseert de bestaande contacten.

Toename op het gebied van sociale inclusie valt dus uiteen in deze vier categorieën die ervoor zorgen dat deelnemers na het volgen van educatie een betere plek in het dagelijks leven krijgen. Na validatie van de vragenlijst tijdens het onderzoek "Leren voor Leven" bleken de 4 categorieën uit de volgende variabelen te bestaan:

1. Activering:
 - Nationale Taalvaardigheden;
 - Digitale Vaardigheden;
 - Internationale Taalvaardigheden.
2. Internalisatie:
 - Assertiviteit;
 - Arbeids- en opvoedingsvaardigheden;
 - Vrijwilligerswerk- en wijkvaardigheden;
 - Contactvaardigheden.
3. Participatie:
 - Verenigings- en wijkactiviteiten;
 - Natuur- en sportactiviteiten;
 - Kunst- en cultuuractiviteiten;
 - Lidmaatschap.
4. Connectie:
 - Ontmoeten & Ondernemen;
 - Omgang met intieme contacten;
 - Sociaal Isolement.

Ondanks dat uit de analyses geen statische betrouwbaarheid was vast te stellen is uit theoretische overwegingen de variabele "Financiële Vaardigheden" later toegevoegd onder de categorie Internalisatie.

Figuur 2: Model van sociale inclusie

De leeromgeving en haar doelgroep

Zoals in figuur 1 reeds is aangegeven, kan het leerresultaat bepaald worden door de leeromgeving maar ook door de kenmerken van de laagopgeleide deelnemers zelf. De kenmerken van deze deelnemers bestaan uit 4 soorten kenmerken, te weten:

1. Hun sociodemografische kenmerken: geslacht, nationaliteit, leeftijd, burgerlijke staat, aantal kinderen, opleidingsjaren, hoogste opleiding, diploma voor beroepsonderwijs, gevolgde cursussen (voor werk) en baan.
2. Hun motivatie tot deelname: vrijwillig of gestuurd vanuit officiële organisatie, vanuit het werk of door een vriend(in) of door familie.
3. Zelfsturing: mate waarin men het eigen leerproces kan sturen.
4. Levensomstandigheden: levenssituatie deelnemer (zoals gezondheid en financiële zekerheid), barrières om te leren, opvoedingsomstandigheden en werksituatie en de eventuele (structurele) zorg voor een ander.

Het onderzoek "Leren voor Leven" heeft geprobeerd aan te geven of deze deelnemerskenmerken van invloed kunnen zijn op het leerresultaat. Daarnaast probeert het onderzoek inzicht te geven in hoeverre kenmerken van de leeromgeving van invloed kunnen zijn op het leerresultaat in termen van toename van sociale inclusie. De kenmerken van deze leeromgeving zijn:

1. Ondersteuning van de docent.
2. Lesinhoud en interactie tussen deelnemers.
3. Directe omgeving waar geleerde wordt toegepast.
4. Transfermogelijkheden: Mogelijkheden om geleerde toe te passen in de praktijkomgeving.

Alvorens er in kaart wordt gebracht welke kenmerken van invloed zijn op een positief leereffect, zal eerst vastgesteld moeten worden of er wel leereffecten zijn.

Effecten van de studiekekring

Taris (2007) geeft in zijn onderzoek aan dat scholing (in werksituaties) normaliter bij slechts 10% tot 20% van de deelnemers tot betere kennis en vaardigheden leidt. Uit tabel 2 blijkt dat voor de subschalen van de

4 categorieën van sociale inclusie de percentages veel hoger zijn na deelname aan de studiekekring. De vooruitgang van sociale inclusie is vrij groot te noemen. De toename van sociale inclusie onder de deelnemers op de variabelen van sociale inclusie (m.u.v. de variabele nationale taalvaardigheden) verschilt van 23.1% tot en met 69.2% (zie tabel 2).

Tabel 2: Mate van toename sociale inclusie na deelname studiekekringen

Categorieën van Sociale Inclusie →	Activering	% toename Sociale Inclusie	Internalisatie	% toename Sociale Inclusie	Participatie	% toename Sociale Inclusie	Connectie	% toename Sociale Inclusie
Toename sociale inclusie per variabele van sociale inclusie ↓	Nationale Taalvaardigheden	15.4	Assertiviteit	23.1	Verenigings- en wijkactiviteiten	61.5	Ontmoeten & Ondernemen	69.2
	Digitale Vaardigheden	33.3	Arbeids & Opvoedingsvaardigheden	23.1	Natuur- en sportactiviteiten	46.2	Omgang met intieme contacten	38.5
	Internationale Taalvaardigheden	46.2	Vrijwilligerswerk- en wijkvaardigheden	46.2	Kunst- en Cultuuractiviteiten	23.1	Sociaal Isolement	38.5
			Contactvaardigheden	38.5	Lidmaatschap	38.5		
			Financiële vaardigheden	30.8				

Het leersucces is dus vele malen hoger te noemen dan eerder onderzoek aantoonde. Wat enorm opvallend is, zijn de hoge scores met betrekking tot de variabelen participatie en connectie. Bijna 40% van de mensen komt uit een isolementspositie, gaat een lidmaatschap aan en verbetert haar contact met vrienden, familie of kennissen. Daarnaast is meer dan 60% (meer) gaan deelnemen aan activiteiten in het verenigingsleven of in de wijk en zelfs bijna 70% heeft nieuwe contacten opgedaan. De enige variabele die vrij laag scoort, is het verbeteren van nationale taalvaardigheden. Waarschijnlijk komt dit, doordat dat geen expliciet doel van de studiekekring is en hier tijdens de studiekekring ook weinig aandacht aan wordt besteed. Naast het aantonen van het leersucces is het interessant om te kijken wat de oorzaak van dit leersucces is. Tijdens het onderzoek "Leren voor Leven" Was met dezelfde vragenlijst reeds vastgesteld, dat de meest invloedrijke factoren niet te maken hadden met de sociodemografische factoren, maar met de kenmerken van de leeromgeving, te weten:

1. Transfermogelijkheden
2. Ondersteuning docent
3. Leerinhoud en -activiteiten

Deze 3 kenmerken kunnen er voor zorgen dat het leersucces (toename in sociale inclusie) vergroot wordt. Dus hoe meer mogelijkheden tot transfer in combinatie met een goede ondersteuning van de docent en een goede leerinhoud en leeractiviteiten hoe groter het leersucces. Kanttekening die wel gemaakt moet worden, is dat de kans op succes wel verschilt tussen mensen met een verschillende burgerlijk staat.

Conclusie

Samenvattend zou geconcludeerd kunnen worden, dat het effect van de studiering groot is, met name op het gebied van internalisatie en connectie. Een groot deel van de mensen komt uit een isolementpositie, verbetert haar contacten met de omgeving en wordt actiever in de eigen woon- en leefomgeving. Dat is nu net de doelstelling van de studiering, dat het voorkomt dat mensen in een isolementpositie terecht komen en mensen juist stimuleert om naast de studiering zelf actiever te worden en een goede plek te behouden of te verkrijgen in het dagelijks leven.

Referenties

Christian, D. E. (1974). International Social Indicators: The OECD Experience. *Social Indicators Research 1 (2)*, 169.

De Greef, M., Segers, M. & Verté, D. (2010). Development of the SIT, an instrument to evaluate the transfer effects of adult education programs for social inclusion, *Studies in Educational Evaluation (36)*, p. 42 - 61.

Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd, E. & Patsios, D. (2007). *The Multi-dimensional analysis of social exclusion*. London: Department for Communities and Local Government.

Ogg, J. (2005). Social exclusion and insecurity among older Europeans: the influence of welfare regimes. *Ageing & Society, 25*, 69.

Scharf, T., Phillipson, C. & Smith, A., E. (2005). Social exclusion of older people in deprived urban communities of England. *European Journal of Ageing, 2*, 76.

Taris, T. (2007). *Uitdagend werk en regelmogelijkheden voorwaarden goede werkleeromgeving*. 17-08-2009. <http://www.ru.nl/actueel/vm_archief/jaar_2007/onderzoek/bsi/uitdagend_werk_en/>.

The World Bank. (2007). *Social Exclusion and the EU's Social Inclusion Agenda: Paper Prepared for the EU8 Social Inclusion Study*. Washington: The World Bank.

Van Houten, D. (2008). Werken aan inclusie. *Tijdschrift Sociale Interventie, 17 (3)*, 45-56.

Van Regenmortel, T. van (2009). Empowerment als uitdagend kader voor social inclusie en moderne zorg. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice 18 (4)*, 22.